

شکل‌گیری و تحول میدان در معماری معاصر تهران

سویل ظفرمندی^۱^۱دانشگاه هنر تهران / sevilzafarmandi@gmail.com

چکیده

میدان به عنوان یک فضای شهری با حضور و مکث انسان معنی می‌یابد، این عنصر همواره نقش مهمی را در حیات شهری داشته است و به دلیل جریان داشتن بخش مهمی از فعالیتها در آن از جمله نیازهای اولیه و اساسی هر جامعه بوده، البته این عنصر در تمام ادوار روند تغییر یکسانی نداشته است؛ به گونه‌ای که عوامل متعددی نظیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی علاوه بر فرم ظاهری، مفاهیم و کارکرد آن را نیز تحت تاثیر خود قرار داده اند. به همین علت این نوشتار در پی پاسخ به چگونگی تحول میادین می‌باشد، به این منظور ابتدا با مروری بر تعریف، تاریخچه میدان در اروپا و ایران، سیر تحول میدان‌های معاصر تهران را از پنج منظر بررسی می‌کند: ۱. عوامل موثر در دوره ساخت میدان؛ ۲. عناصر ساختاری شهرسازی در هر دوره؛ ۳. عملکرد جدارهای میدان؛ ۴. سبک معماری؛ ۵. هندسه - روش این تحقیق کیفی توصیفی - تحلیلی است که بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای، میدانی و تحلیل نمونه‌های موردی از میدان‌های تهران صورت گرفته است.

واژه‌های کلیدی

میدان-تحول تاریخی-معماری-تهران

مقدمه

مطالعه شهر از دوران کهن، به خصوص شهرهای ایران بعد از اسلام، تا زمانیکه شهرسازی از لحاظ ورود مفاهیم تازه، غریبه و گسستن از ارزش‌های گذشته خود قرار نگرفته است، گویای آن است که همواره میدان نیز همچون دیگر اندام‌های موثر و کارکردی، در حیات جاری شهر، حضوری موثر داشته است. مایکل وب در کتاب *میدان‌های شهر* با بررسی نمونه‌های مختلف، میدان را چنین تعریف می‌کند: "به بهترین وجه، میدان نمونه‌ای کوچک از کل زندگی شهر است. محلی که می‌تواند اشتیاق و آرامش را به‌ارمغان آورد. جایی که بازار و رخدادهای عمومی قرار دارد. میدان‌ها مکانی برای ملاقات دوستان و تماشای گذر جهان هستند. بر اساس نیازهای مردم، خواست حاکمان و شکل زمین و معماری است که میدان‌ها

شکل گرفته‌اند. برخی از آنها تدریجی و برخی ناگهانی رشد کرده‌اند. گاهی نماد قدرت و گاهی سنگ بنای توسعه جدید به‌شمار می‌روند (وب، ۱۹۹۰: ۹). به بیان دیگر میدان عرصه نمایشی است برای زندگی یک شهر، از حرکت، کوشش و تلاش برای زندگی و سرزندگی شهروندان خبر می‌دهد که با طرح و ترکیبش به شهر هویت می‌بخشد. مروری بر تاریخ نشان می‌دهد که در شرق و غرب، در ادوار گذشته و جدید، میدان به عنوان یک عنصر دیرپای شهری، در ابعاد و اشکال مختلف، وجود داشته و در صحنه و عرصه تاریخ جوامع اسکان یافته وجود داشته است.

این مقاله نگاه تحلیلی به تاثیر عوامل مختلف در ساختار میادین دارد. پژوهش در دو بخش می‌باشد که قسمت نخست آن به تعریف میدان می‌پردازد و در گام بعد به بررسی تاریخچه میدان در غرب و ایران؛ مفاهیمی چون آگورا، فروم، و نقش آتشکده‌ها و بناهای مذهبی و در ادامه مسجد و بازار را در سازماندهی فضاهای شهری و بوجود آمدن میدان در بافت ارگانیک و در نهایت تاثیر انقلاب صنعتی را شرح می‌دهد. در بخش دوم نوشتار به منظور اجتناب از تکرار بحث‌های شهرسازی دوران قاجار تا جمهوری اسلامی تلاش شده تا با ذکر نمونه‌هایی از هر بازه زمانی (قاجار تا به امروز) وضعیت معماری و شهرسازی و نیز سیر تحول میدان‌های شهری تهران بیان گردد. بررسی‌ها در چهار حوزه عوامل موثر، عناصر ساختاری، عملکرد جدارها و هندسه و سبک معماری انجام گرفت.

پیشینه موضوع

گستره پژوهش‌ها درباره میادین ایران موضوعاتی چون، تاریخچه، تعریف، الگوهای کالبدی و کارکردی آن یابه معرفی - مصادیق میادین محدود می‌باشد. برای نمونه حبیبی در کتاب *از شار تا شهر*، تحلیل تاریخی از مفهوم شهرداری، در این کتاب وی به بررسی فضاهای اصلی شهر و همچنین میدان پرداخته‌است. از نظر او "میدان، گستره‌ای وسیع است که در